

Βιβλιοκριτική – «Η κληρονομιά του Βυζαντίου: Γεωπολιτική της Ορθοδοξίας .», του Francois Thual.

Γράφει ο Μάριος Νοβακόπουλος, διεθνολόγος.

Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού την περίοδο 1989-1991 άρχισαν να ξεδιπλώνονται στην δυτική και παγκόσμια διανοήση συζητήσεις, οι οποίες προέκυψαν από τις συνθήκες της νέας εποχής ή έφεραν ξανά στην επιφάνεια ζητήματα που είχαν θεωρηθεί λήξαντα. Η φαινομενικά οικουμενική επικράτηση του φιλελευθέρου καπιταλισμού και η συνεχιζόμενη εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δημιούργησαν ένα κλίμα αισιοδοξίας για το μέλλον, που σε συνδυασμό με την αμερικανική μονοκρατορία θα έφερναν το «τέλος της ιστορίας», κατά την διαβόητο δήλωση του Francis Fukuyama.

Από την άλλη όμως μία σειρά προκλήσεων απασχόλησε τους πολιτικούς επιστήμονες, ιστορικούς και φιλοσόφους της δεκαετίας του 1990. Η επιβάρυνση του περιβάλλοντος, η παγκοσμιοποίηση, η μετανάστευση και η τρομοκρατία συνιστούσαν ένα χάρτη προβλημάτων και περιπλόκων καταστάσεων που η Δύση αλλά και ο πλανήτης σύσσωμος θα έπρεπε να αντιμετωπίσουν. Η θρησκευτική αναβίωση στα πρώην κομμουνιστικά εδάφη, οι μετασοβιετικές εθνικές συγκρούσεις και η άνοδος του ισλαμικού ριζοσπαστισμού οδήγησαν σε πλήθος μελετών, δημοσιευμάτων και

πολιτικών φιλονικιών πάνω στην θεωρία του εθνικισμού, την αποεκκοσμίκευση, το μέλλον του κυρίαρχου κράτους κ.α. Αν και η φερόμενη ως λύση της μελλοντικής παγκοσμίου διακυβερνήσεως έμοιαζε μονόδρομος για πολλούς, την πρώτη μεταβατική περίοδο ήρθε να διαλύσει η 11η Σεπτεμβρίου και ύστερα η μεγάλη οικονομική κρίση του 2007. Πλέον λίγα πράγματα είναι αυτονόητα, ο διάλογος έχει οξυνθεί εξαιρετικά, ενώ τα θέματα της ασφαλείας, της ταυτότητας και της συλλογικής νοηματοδότησεως βρίσκονται στο προσκήνιο, πλέον όχι για να εξετασθούν τα προβλήματα της μακρινής Γιουγκοσλαβίας και του Ιράκ, αλλά μέσα στην καρδιά των δυτικών μητροπόλεων.

Ένα από τα σχήματα που προκάλεσε έντονες συζητήσεις και διαφωνίες κατά την μεταψυχροπολεμική εποχή ήταν ο διαχωρισμός της ανθρωπότητας σε μεγάλους πολιτισμούς. Αυτό δεν αποτελεί καινοτομία. Η διάκριση και ομαδοποίηση των κοινωνιών σε πολιτισμούς είναι πολύ παλαιά, ενώ τον 20ο αιώνα αξιοποιήθηκε στο έργο ιστορικών όπως ο Toynbee και ο Spengler. Την εξεταζόμενη περίοδο αίσθηση έκανε το βιβλίο του Αμερικανού πολιτικού επιστήμονος Samuel Huntington «Η Σύγκρουση των Πολιτισμών» (1996). Στο εν λόγω έργο η ανθρωπότητα χωρίζεται σε μία σειρά μεγάλων πολιτισμών, οι οποίοι περιλαμβάνουν πολλά έθνη: ο δυτικός, ο ορθόδοξος, ο ισλαμικός, ο αφρικανικός κ.ο.κ. Ο Huntington εξετάζει τα αίτια της «ισλαμικής επιθετικότητας», ερευνά την θέση των διχασμένων πολιτισμικά χωρών (όπως το Μεξικό, η Τουρκία, η Νότιος Αφρική και η Ουκρανία), ενώ δίνει μοτίβα αλληλεπιδράσεως των πολιτισμών – οι οποίοι έχουν συχνά κάποιο κράτος-πυρήνα με μεγάλη επιρροή, ορισμένα σύνορα και συγκρούσεις δι' αντιπροσώπων εναντίον των πολιτισμικών ανταγωνιστών τους. Όπως ήταν αναμενόμενο το βιβλίο δέχθηκε πολύπλευρη κριτική, από κατηγορίες για αμερικανικό ιμπεριαλισμό μέχρι για αγνόηση της δυνατότητας ειρηνικής συνυπάρξεως και συνεργασίας των διαφορετικών πολιτισμών. Παρ' όλα αυτά η επιρροή του υπήρξε μεγάλη, κυρίως στο ότι αναίρεσε την ως τότε αισιοδοξία για την αναπόφευκτο παγκοσμιοποίηση.

Για τον ορθόδοξο πολιτισμό ο Huntington δεν εμβαθύνει ιδιαίτερα, πέρα από την αναφορά στην ανταγωνιστικότητα του με το Ισλάμ και τη Δύση και τον κυρίαρχο ρόλο της Ρωσίας. Τα χαρακτηριστικά αυτού του πολιτισμού δεν αναλύονται, πέραν από την ορθόδοξη πίστη και τη Βυζαντινή πολιτική παράδοση, μαζί με την άντληση στοιχείων από την αρχαία ελληνική σκέψη (σε δευτερεύοντα βαθμό όμως, στα ίδια επίπεδα με το

Ισλάμ – η σύγχρονη Δύση είναι κατά τον Huntington ο κατ' εξοχήν φορέας της). Σε τι συνίσταται η βυζαντινή παράδοση και που είναι οι θεμελιώδεις διαφορές της ορθοδοξίας από το δυτικό χριστιανισμό – και πως αποτυπώνονται στην κοινωνία και την πολιτική; Ποιες χώρες θα μπορούσαν να θεωρηθούν κομμάτι του ορθοδόξου κόσμου, διακριτά από τη Δύση; Η επιλογή του Huntington να τοποθετήσει την Ελλάδα στον ορθόδοξο πολιτισμό έγινε δεκτή στο εγχώριο σκηνικό με προφανή απογοήτευση, ειδικά σε μία εποχή που η προσήλωση στο διαφαινόμενο ως λαμπρό μέλλον της ΕΕ μεσουρανούσε στην ελληνική διάνοηση και τον πολιτικό λόγο (ας σημειωθεί ότι η περίοδος πριν και μετά την αλλαγή της χιλιετίας είδε την άνθιση του εκσυγχρονιστικού ρεύματος με προεξάρχοντα τον πρωθυπουργό Κώστα Σημίτη, συν το κατά Κωστόπουλον πολιτιστικό «ξεβλάχμα» των Ελλήνων, σε αντίθεση με τις λαοσυνάξεις του Μακαριστού Χριστοδούλου και τα συλλαλητήρια για την Μακεδονία).

Το ερώτημα των νεωτέρων Ελλήνων περί της θέσεως των εντός ή εκτός του δυτικού κόσμου (ιστορικά, πολιτισμικά, πολιτικά) υπάρχει πριν την απελευθέρωση των προπατόρων μας από την Οθωμανική αυτοκρατορία. Η διχοτομία μεταξύ δυτικοφίλων και ανατολικών, εκσυγχρονιστών και παραδοσιακών, αρχαιότητας (=πρόγονος της Δύσεως) και «Βυζαντίου» (=Ορθοδοξία) χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα, με την κάθε πλευρά να φορτίζει με διαφορετικό τρόπο τις έννοιες αυτές.

Δεν έχει μόνο η Ελλάδα όμως το ίδιο ζήτημα ταυτότητας. Ούτε μόνο η Ελλάδα από όλες τις ανατολικές χώρες σχημάτισε την σύγχρονη εθνική της συνείδηση περίξ της Ορθοδοξίας. Κάπου εδώ λοιπόν έρχεται το βιβλίο που θα εξετάσουμε σήμερα.

Francois Thual, «Η κληρονομιά του Βυζαντίου: Γεωπολιτική της Ορθοδοξίας», εκδόσεις Ροές, Αθήνα 1999. Σελίδες 256, τιμή 14 €.

Ο συγγραφέας (από την παρουσίαση του στο βιβλίο)

Ο Φρανσουά Τυάλ (γ. 1944), ιστορικός και κοινωνιολόγος, ειδικός σε θέματα γεωπολιτικής και γεωστρατηγικής, συνεργάστηκε με πολλές κυβερνήσεις της χώρας του και διετέλεσε σύμβουλος διεθνών και στρατηγικών υποθέσεων στην ομάδα της Γαλλικής Γερουσίας που πρόσκειται στα κόμματα του Κέντρου. Διετέλεσε διευθυντής του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων και δίδαξε γεωστρατηγική σε ανώτατο επίπεδο (College Inter-mres de Defense, Ecole Pratique des Hautes Etudes).

Θεματολογία και σκοπός του βιβλίου

Το βιβλίο αυτό αποτελεί ουσιαστικά μία συγκέντρωση και συστηματοποίηση σειράς σεμιναρίων όπου edίδασκε ο κ. Τυάλ στην Ecole Pratique des Hautes Etudes (Πρακτική Σχολή Ανωτέρων Σπουδών) από το 1996. Βασική θεματική αυτών των σεμιναρίων ήταν η διαδικασία της γεννήσεως και διαμορφώσεως των εθνικών συνειδήσεων, μέχρι την σύσταση ενός νεωτερικού εθνικού κράτους. Στο πλαίσιο αυτό ο συγγραφέας αναζητά την σχέση ανάμεσα στον αυτοπροσδιορισμό και την γεωγραφική περιοχή, εν προκειμένω στις ορθόδοξες εθνότητες, οι οποίες τον 19ο αιώνα εξήλθαν από τους παλαιούς αυτοκρατορικούς χώρους και χρειάστηκε να μεταβούν από την κατηγοριοποίηση κατά θρησκείαν στον δυτικό τύπου εθνικισμό. Στο βιβλίο, πριν ξεκινήσει η διακριτή εξέταση κάθε εθνότητας, παρατίθεται (κεφ. 1) λεξιλόγιο όρων, όπου εξηγούνται αφ' ενός οι διάφοροι όροι περίξ του εθνικού και εθνικιστικού φαινομένου, αφ' ετέρου τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της Ορθοδόξου θεολογίας και εκκλησιαστικής ιστορίας διαρθρώσεως. Να σημειωθεί ότι καθώς ο κ. Τυάλ ερευνά τον «ορθόδοξο κόσμο», συμπεριλαμβάνει όχι μόνον τους κατ' εξοχήν ανατολικούς ορθοδόξους, αλλά και τους «παλαιοορθοδόξους» αντιχαλκηδονίους, τους νεστοριανούς και τους ουνίτες (τους τελευταίους ως την προς την Δύση ατενίζουσα συνιστώσα των τριών πρώτων). Το 2ο κεφάλαιο εκθέτει τις αντιλήψεις διαφορετικών ερευνητών του εθνικισμού, ανάμεσα στους οποίους ξεχωρίζει ο Έλληνας κ. Γιώργος Πρεβελάκης. Κριτική.

Με την διαδοχική εξέταση των ανατολικών χριστιανικών εθνοτήτων, της ιστορίας τους, της διαμορφώσεως της ταυτότητος των και του ρόλου της Ορθοδοξίας σε αυτό, ο κ. Τυάλ προσφέρει πλήθος σημαντικών πληροφοριών στον αναγνώστη, ο οποίος μπορεί να μην είναι εξοικειωμένος με τις συνθήκες σε τόσες πολλές χώρες. Η ιστορία κάθε έθνους είναι πολύ διαφορετική, όπως και οι εκάστοτε δυνάστες του, οι γείτονες του, οι σχέσεις του με την Δύση και ο ρόλος της Εκκλησίας του στην σύμπληξη εθνικού συναισθήματος και τη σύσταση μία κρατικής οντότητος βασισμένη σε αυτό. Για την διαλεκτική, σύγκρουση και εν τέλει σύνθεση Ελληνισμού και Ορθοδοξίας, είτε μιλάμε για τον 4ο είτε για τον 19ο αιώνα, έχουν χυθεί ποταμοί μελάνης. Έχουμε υπ' όψιν την ανάπτυξη της Βουλγαρικής Εξαρχίας και τον θρησκευτικό-εκπαιδευτικό ανταγωνισμό κατά τον Μακεδονικό Αγώνα – εσχάτως μάθαμε για το εκκλησιαστικό χάος της Ουκρανίας. Στην μελέτη της Ρωσικής ιστορίας προκύπτει η διαμάχη ευρωπαϊστών και σλαβοφίλων κ.ο.κ. Όμως πόσο πιο απρόσιτα είναι για τον

μέσο φιλίστορα ή έναν αρχάριο μελετητή τα αντίστοιχα δεδομένα για την Γεωργία, την Ρουμανία ή τις ποικιλώνυμες χριστιανικές κοινότητες της Μέσης Ανατολής; Μέσα σε λίγες σχετικά σελίδες δίνεται ένα σχεδιάγραμμα της πορείας κάθε εθνότητας, από όπου ο κάθε ενδιαφερόμενος μπορεί να βγάλει συμπεράσματα και να κάνει συγκρίσεις, ή ακόμη να συνεχίσει εμβαθύνοντας στον τομέα που τον ενδιαφέρει. Στις τελευταίες σελίδες δίνεται βιβλιογραφία γενική και εξειδικευμένη ανά λαό, το μεγαλύτερο μέρος στα γαλλικά. Γενικά το βιβλίο εντάσσεται στο όλον έργο του Φρανσουά Τυάλ, το οποίο αφορά την εφαρμογή της γεωπολιτικής ανά περιοχές και θρησκείες (έχει γράψει για τον ιουδαϊσμό, το βουδισμό, το σιιτικό Ισλάμ, την περιοχή του Καυκάσου, ως και για τον ελευθεροτεκτονισμό) με την μορφή μικρών οδηγών προς τους ενδιαφερομένους, μελετητές και αξιωματούχους.

Είναι βεβαίως δύσκολο να μελετήσει και να κατέχει εις βάθος την ιστορία τόσων πολλών κοινωνιών. Σε αρκετά σημεία, τουλάχιστον σε όσα μπορεί να κάνει παρατηρήσεις ο Έλληνας αναγνώστης, εμφανίζονται ανακρίβειες και παραβλέψεις. Για παράδειγμα ο χαρακτηρισμός του πραξικοπήματος του Σαμψών κατά του Μακαρίου το 1974 ως επίθεση του Ελληνικού στρατού στην Κύπρο, με την Τουρκική εισβολή που ακολούθησε να οδηγεί στην «ίδρυση μίας Κυπριακής Δημοκρατίας» (σελ. 72), αν δεν αποτελεί ζήτημα κακής μεταφράσεως ή κακής διατυπώσεως από το συγγραφέα, ουσιαστικώς «ξεπλένει» τον Αττίλα. Όταν η αφήγηση φτάνει στους Βλάχους (Αρουμάνους), εκείνοι παρουσιάζονται ως ένα έθνος του οποίου η ταυτότητα έχει διαλυθεί από την Ελλάδα και τα άλλα Βαλκανικά κράτη, ενώ έβρισκε καταφύγιο στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Γίνεται εκτενής αναφορά για την εξαιρετικά μικρή μερίδα Βλάχων που τάχθηκε με τον ρουμανικό εθνικισμό, ανέπτυξε μειονοτική συνείδηση και είτε μετανάστευσε στη Ρουμανία είτε συνεργάστηκε με τους Ιταλούς φασίστες στην Κατοχή, απουσιάζει όμως εντελώς η μεγάλη μάζα τους που τάχθηκε με την Ελλάδα και ένιωθε απολύτως ενωμένη με το κύριο κορμό του ελληνικού έθνους, χωρίς να νιώσει ποτέ την ανάγκη να ακολουθήσει πολιτική συνειδησιακής διαφοροποιήσεως. Γίνεται αναφορά στον πρωτοπόρο του κινήματος των ρουμανοφρόνων Βλάχων, Απόστολο Μαργαρίτη από την Βλάστη Κοζάνης, αλλά όχι π.χ. στον Ρήγα Φεραίο (σελ. 138-140). Το δε χωρίο για «αλβανική μειονότητα» στην Ελλάδα η οποία «δε δημιούργησε προβλήματα, επειδή είχε λίγο-πολύ απορροφηθεί» μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (σελ. 146) πιθανώς υπαινίσσεται κάποια σοβαρότατη

παρανόηση σχετικά με την ταυτότητα και τη θέση των Αρβανιτών εντός του Ελληνισμού.

Ίσως η μεγαλύτερη ένσταση για το βιβλίο να προκύπτει από τα επιλεγόμενα του, μαζί με μία γενικότερη επισκόπηση του υπό το φως της ολοκληρωμένης αναγνώσεως. Ο κ. Τυάλ αναφέρεται διαρκώς στη βυζαντινή κληρονομιά, παραθέτει σημαντικούς όρους όπως η «Βυζαντινή Κοινοπολιτεία» (Obolensky) και «μεταβυζαντινό Βυζάντιο» (Jorga), αλλά δεν μπαίνει ποτέ στη διαδικασία να τους εξηγήσει στο κοινό του. Ποια ήταν τέλος πάντων αυτή η βυζαντινή κληρονομιά, τις δομές, θεσμούς και αξίες άφησε πίσω της, πως διαμόρφωσε την κοσμοθεωρία και τον χαρακτήρα των ορθόδοξων λαών, σε τι διαφοροποίησε την σκέψη και την πρακτική τους σε σχέση με τη Δύση; Δεν υπάρχει ούτε ένα βιβλίο βυζαντινής ιστορίας στη βιβλιογραφία! Τα ερωτήματα αυτά είναι ιδιαίτερος πιεστικός καθώς όπου εμφανίζεται ο βυζαντινός παράγων στο κείμενο, ουκ ολίγες φορές γίνεται μαζί με κάτι αρνητικό. Αναρωτιέται εάν θα εξαφανιστούν ποτέ τα σύνορα της ορθόδοξης Ανατολής με «μια Ευρώπη που έχει ειρηνεύσει και βαδίζει στο δρόμο προς την ένωση» ή αν «η κληρονομιά του Βυζαντίου... έχει σπείρει για πάντα ανεξάλειπτες (για να μην πει κανείς ανεξίλαστες) διαφορές ανάμεσα στα ποικίλα μέρη του ευρωπαϊκού κόσμου».

Συνεχίζει, θρηνώντας για την αλληλοσφαγή που γνώρισαν τα Βαλκάνια τη δεκαετία του 1990:

«Μπορεί κανείς να πει πως το παραμικρό σκίρτημα, η παραμικρή πνοή ανέμου που διατρέχει τον κόσμο της βυζαντινής κληρονομιάς, είναι δυνατόν να μεταβληθεί σε παγκόσμιο γεωπολιτικό κυκλώνα... Η βυζαντινή κληρονομιά βαραίνει στη σύγχρονη ιστορία, όχι με το δικό της βάρος, αλλά επειδή γέννησε πολιτικο-αυτοπροσδιοριστικούς χώρους ιδιαίτερα εκρηκτικούς, εξαιτίας της εθνικής και εδαφικής τους αστάθειας. Η κληρονομιά του Βυζαντίου δεν είναι πια εκείνη η αίσθηση της οικουμενικότητας που έκανε μεγάλο το βυζαντινό πολιτισμό. Άφησε στη θέση της ένα άθροισμα εθνικών ανταγωνισμών και εγωπαθειών που παράγουν μίσση... Η αποστασιοποίηση των κληρονόμων του Βυζαντίου από την υπόλοιπη Ευρώπη ήταν μία απ' τις ατυχίες της Ιστορίας. Ο επακόλουθος σκοτεινός και συχνά επιθετικός εγκλεισμός των κληρονόμων στον αυτοπροσδιορισμό τους δεν ήταν παρά αποτέλεσμα αυτών των δύο διαδικασιών» (σελ. 245-246).

Οι ορθόδοξοι λαοί καλούνται να επανειλημμένα να μειώσουν το χάσμα με τη Δυτική Ευρώπη και να αναπτύξουν, όπως τα έθνη εκείνης, «μια μη επιθετική και μη αγχώδη αντίληψη της ταυτότητας τους, και σε μια ειρηνική εδαφική συμβίωση».

Αν θυμηθούμε το πότε γράφτηκε το βιβλίο – 1998, στο απόγειο του Ευρωπαϊσμού, μετά τον πόλεμο της Βοσνίας και πριν τον βομβαρδισμό του Κοσόβου – τότε αυτή η στάση εξηγείται. Έχουμε ενώπιον μας άλλη μία φορά το δίπολο προοδευμένης Δυτικής Ευρώπης και καθυστερημένης, ανώριμης Ανατολής, η οποία πρέπει απλά να τη μιμηθεί. Διότι αυτό εννοεί ο κ. Τυάλ, όταν ζητά την επαναπροσέγγιση των Ευρωπαίων, μία κίνηση μονομερή από τα ανατολικά προς τα δυτικά. Βεβαίως, ποιος θα αμφισβητήσει την υλικοτεχνική, διαχειριστική και οικονομική υπεροχή των δυτικών χωρών έναντι των μετασοβιετικών; Ουδείς, όμως εδώ η σύγκριση γίνεται με όρους σχεδόν ηθικούς. Τα ανατολικά έθνη είναι ανώριμα, δεν έχουν πάρει το μάθημα που πήραν τα δυτικά μετά τους δύο Παγκοσμίους Πολέμους. Απλά πρέπει να μάθουν, να διδαχθούν από τους ανωτέρους τους, που πεφωτισμένοι πλέον έμαθαν από τα λάθη τους – το μόνο που αξίζει στη βυζαντινή κληρονομιά είναι η οικουμενικότητα, ουσιαστικά ερμηνευμένα ως προπομπός της φιλελευθέρου παγκοσμιοποίησης.

Η εξήγηση της συγχρόνου ειρήνης στη δυτική Ευρώπη ως διαδικασίας ωριμάνσεως και συναδελφώσεως είναι στην καλύτερη περίπτωση λειψή. Χωρίς επ' ουδενί να μηδενίζουμε τη συνεισφορά της ΕΟΚ/ΕΕ (η πολιτική συνεργασία και η οικονομική αλληλεξάρτηση σίγουρα αποθαρρύνουν τον πόλεμο και δημιουργούν μία κουλτούρα καλής γειτονίας), αγνοούνται οι παράγοντες της ισχύος. Ο κ. Τυάλ μιλά για το σιδηρούν χέρι των Οθωμανών και των Σοβιετικών στα Βαλκάνια, αλλά όχι για την απόλυτη και αδιαμφισβήτητη κυριαρχία των ΗΠΑ μετά το 1945, που δεν άφηνε περιθώρια ανεξαρτήτου πολιτικής των διαφόρων κρατών. Όπως θα παρατηρούσε η ρεαλιστική θεωρία των διεθνών σχέσεων, η στρατιωτική συμμαχία του ΝΑΤΟ, η μόνιμη απειλή της σοβιετικής εισβολής και ο κίνδυνος του πυρηνικού αφανισμού ήταν αυτά που πριν και πάνω από όλα θεμελίωσαν την μακρά ευρωπαϊκή ειρήνη. Οι Γάλλοι και οι Γερμανοί δεν αλληλοσκοτώνονταν την αυγή του 21ου αιώνας, διότι προ πολλού είχαν γίνει (όσο και εάν το παράδειγμα φανεί λίγο υπερβολικό), το αντίστοιχο των ελληνικών πόλεων κρατών υπό τη Μακεδονία ή τη Ρώμη: δεν μπορούσαν να αλληλοσκοτωθούν, δε γινόταν πια, δεν είχαν επαρκή

ανεξαρτησία, ένας τρίτος δυνάστης ηγεμόνευε πάνω τους. Έκτοτε οι δυτικοί Ευρωπαίοι, με την βαθύτερη πολιτική και οικονομική συνεργασία, τις πολιτιστικές ανταλλαγές και την εκπαίδευση γενεών πολιτών και πολιτικών που διδάχθηκαν το αυτονόητο της ειρηνικής συνυπάρξεως τους, με υπερηφάνεια βλέπουν τη σταθερότητα ανάμεσα τους και τη μικρή σημασία των συνόρων τους.

Αυτή η αισιοδοξία του Φρανσουά Τυάλ όμως, για την ένωση, την εξαφάνιση των συνόρων και την επελαύνουσα παγκοσμιοποίηση, τι έχει να μας πει σήμερα; Τα προτάγματα της ειρήνης και της δικαιοσύνης, της ακακίας και της καλής πίστεως πάντοτε θα είναι πολύτιμα. Εν έτει 2019 όμως έχουμε δει τις παρενέργειες, με έναν Δυτικό κόσμο βυθισμένο στην αστάθεια, μία σφοδρή κρίση ταυτότητας και απόλυτο αβεβαιότητα για το μέλλον – ενώ σημαντικά τμήματα των λαϊκών μαζών εξηγείρονται για τη διατήρηση της εθνικής συνειδήσεως και οικονομικής κυριαρχίας. Ίσως αυτή η βιασύνη και υπεραισιοδοξία για το ενωμένο μέλλον δεν άφησαν περιθώριο να εξετασθούν οι παρενέργειες. Αλλά αυτά τα βλέπουμε μπροστά μας.

ΠΡΩΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ; [Geopolitics and Daily News 19-8-2019.](#)

Πηγή : <https://cognoscoteam.gr>